

Bulletin european

Anul XII, nr. 107

Octombrie 1983

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

CEI MAI VITEJI ȘI CEI MAI DREPTI DINTRE TRACI

Al. Dobre

Prima știre istorică ce ne-a parvenit despre Geto-Daci este cu totul remarcabilă, de o rară frumusețe. Pana măiastră a lui Herodot, pe drept cuvânt socotit «părintele istoriei», a surprins - cu o concizie ce atestă un talent extraordinar, un spirit de observație pătrunzător și o manieră novatoare în scrierea istoriei - o trăsătură esențială a spiritualității străvechilor locuitori ai pământului daco-getic. Cu această însemnare lapidară, socotită cartea de intrare pe scena istoriei a strămoșilor noștri, fiind prima lor pomenire în scris care a ajuns până la noi - Herodot suplinește magistral o regretabilă și neîndreptățită lipsă de tenacitate și cu sorți de izbândă încurajatori, încearcă să-l umple în zilele noastre istoricii arheologi. Pasajul lui Herodot relatând expediția la Dunăre a lui Darius, marele rege al Perșilor, în fruntea unei armate uriașe - istoricii antici dau cifre astronomice, evident exagerate: 800.000 soldați și 600 de corăbii - pentru a pedepsi pe Sciții ce-i tulburau, cu incursiunile lor, frontierele vastului imperiu, consemnează evenimentul întâmplat la anul 514 î.e.n.: «Înainte de a sosi la Istru, primul popor pe care l-a supus Darius au fost Geții, care se cred nemuritori. Căci Tracii care stăpânesc părțile Salmidesului și care locuiesc mai sus de cetățile Apollonia și Mesemvaria și se numesc Sciarmizi și Nipsei se predaseră lui Darius fără nici o luptă: iar Geții, hotărîndu-se la o rezistență îndărătnică, fură supuși îndată, cu toate că sunt cei mai viteji și cei mai drepti dintre Traci».

Un text de o frumusețe emoționantă și de o valoare documentară inestimabilă pentru descoperirea exactă a evenimentelor petrecute, că și pentru fizionomia fundamentală spirituală a Geto-Dacilor. Un text în care, pentru întâia oară, este consemnată vitejia ieșită din comun a acestor neamuri până atunci anonime. Vitejie ce uimește lumea «civilizată». Vitejie asociată unei alte calități ce face cinste celor vechi - spiritul lor de dreptate, de asemenea ieșit din comun. Așadar, iată impusă în fața întregii lumi, cu forța prestigiului condeiului lui Herodot, una din virtuțile de temelie ale strămoșilor noștri, a acelor Geto-Daci ce se distingeau printre neamurile tracice ca fiind «cei mai viteji și mai dreپți». O vitejie nu de dragul vitejiei, așa cum o abordau eroii lumii antice sau cavalerii Occidentului medieval. O vitejie manifestată nu în incursiuni de pradă și de distrugere, de cucerire a unor teritorii și popoare. Este, la Geto-Dacii epocii lui Herodot, vorba de o vitejie născută dintr-un puternic sentiment al dreptății - și era drept să te aperi împotriva celui ce încerca să-ți intre cu forța în casă, oricât de puternic ar fi fost - dovedită într-o luptă inegală, cu un invadator puternic ce aspira la stăpânirea lumii. Părintelui istoriei și contemporanilor săi, le-a fost de mirare și de neînțeles această îndărătnicie cu care Geto-Dacii s-au aruncat în luptă pentru a-și apăra vetrele. Herodot nu avea de unde să știe că tocmai această îndărătnicie, această întrepătrundere organică a omului și pământului va fi dominantă spiritualității acestor neamuri, dominantă care, cu cât vicisitudinile și soarta potrivnică au fost mai nemiloase, în loc să scadă, să se ofilească, a prins rădăcini mai adânci, s-a înfipt mai solid, ajutându-i și întărindu-i să înfrunte cu bărbăție puhoaietele năvălitoare, să rămână pe loc și să-și păstreze ființa etnică.

Așa s-a născut și a învins ideea de continuitate, acest mare adevăr pe care, atunci când e vorba de Români, istoria l-a săpat în piatră. Căci ce argument mai convingător am putea aduce pentru a demonstra această statornicie, această iubire și dragoste aproape obsedantă pentru pământul și locurile natale, moștenită și transmisă pe cale orală din generație în generație, dacă nu cunoscutele cântece de înstrăinare din folclorul românesc? Cum poate fi altfel explicată, dacă nu tot prin acest sentiment răscolitor, al apartenenței fizice și psihice la pământul natal, jalea neostoită, durerea neîmpărtășită pe care soldatul român din armata austro-ungară o încearcă, în cântece de neasemuită frumusețe și sensibilitate, la gândul morții în pământ străin, printre străini?

Herodot, în anul 514 î.e.n., nu avea de unde să știe sau să bănuie toate acestea, dar geniul l-a ajutat să intuiască, să selecteze și să consemneze tocmai ceea ce era esențial și specific în fizionomia spirituală a Geto-Dacilor din vremea sa: îndărătnicia cu care-și apărau vetrele, spiritul dezvoltat de dreptate și vitejie cu care purtau războaiele.

Pentru acele timpuri era greu, dacă nu imposibil, să se explice vitejia Geto-Dacilor, curajul de a înfrunta pe câmpul de luptă oști de valoare celor ale lui Darius, prin iubirea de glie strămoșească, prin statornicia viețuirii pe

pământurile pe care se născuseră ei și cei de dinaintea lor. Era greu, pentru că la popoarele primitive, mereu în mișcare, în căutare de pământuri mai roditoare, acest sentiment ori nu exista, ori era destul de firav pentru a se constitui într-un argument care să susțină, în mod convingător, o asemenea îndărătnicie, o împotrivire de la bun început fără nici o șansă împotriva unui atât de puternic năvălitor. Or, Herodot, cu geniala-i intuiție, a fost impresionat și a sesizat sublimul acestei rezistențe, căci tocmai ea l-a făcut să aureoleze purtarea eroică a Geto-Dacilor, pe care-i laudă pe măsura vitejiei lor.

Numai că, într-o lume în care natura era departe de fi stăpânită de om, iar omul, pentru a o îmblânzi, își aliase o sumă de credințe și reprezentări religioase, într-o lume în care eroii erau indivizii, oameni aleși, iar nu colectivități și popoare, mobilul vitejiei - al eroilor homerici, de pildă - îl constituie fie lupta cu zeii, fie aducerea lânii de aur, fie răpirea unei femei și apoi răzbunarea soțului frustrat; în această lume era de neconceput să socotești rezistența îndârjită a Geto-Dacilor motivată numai de mobilul apărării sărmanelor lor vetre. Fapt pentru care Herodot deplasează explicația în plan religios - e vorba de religia primară a popoarelor primitive, alta în rosturile și conținutul său decât, de pildă, cea creștină - notând că Geții se credeau nemuritori. Despre această credință mai vorbesc și alți autori antici. Ea stă la temeiul cristalizării cultului morților, cult de o amploare și o bogăție deosebită în formele sale de manifestare atât la Geto-Daci, cât și la Daco-Romani și la Români mai apoi. Această credință stă la baza creării, a transunerii pe plan artistic, a unuia dintre motivele fundamentale ale tezaurului spiritual al poporului român: motivul mioritic, cu cele patru stadii ale evoluției sale, marcate de cele patru tipuri de produse literare, unul dintre ele, și încă intermediar, fiind «Miorița».

Ceea ce dorim să subliniem în contextul discuției noastre este faptul că, la anul 514 î.e.n., Geto-Dacii, obligați să se confrunte pe plan militar cu o forță invadatoare net superioară, aveau cristalizate, în plan spiritual, sentimentul apartenenței dintotdeauna la pământul pe care-l stăpâneau, socoteau că e drept să-l apere cu prețul oricărui sacrificiu și că de aici izvora acea vitejie fără de seamă de care au dat dovadă pe câmpul de bătaie. Pentru a da mai multă consistență acestui puternic și de nezdruccinat sentiment, l-au strămutat în plan religios, învelindu-l în haina, destul de străvezie de altfel, a unei credințe în nemurire, credință care, alături de vigoarea brațului, de virtuțile militare deosebite pe care Geto-Dacii le-au etalat ori de câte ori a fost nevoie, a devenit un aliat de nădejde al luptătorilor geto-daci și o armă de temut pentru năvălitori. O credință al cărei izvor în realitatea imediată este de necontestat. Și din acest punct de vedere textul lui Herodot este cât se poate de limpede, înlătură orice urmă de îndoială.

În felul acesta, credința se suprapune unui mai pământean sentiment acela al statorniciei pe locurile în care s-au născut moșii și strămoșii - și a viețuit atât de îndelungată vreme tocmai datorită acestui sâmbure real și

statornic în conștiința populară. Elementul legendar, dezvelit de nimbul superstițios, lasă faptele și istoria să apară în adevărata lor lumină. Dar, tocmai datorită legendarului, aceste mărețe sentimente, cristalizate încă din vremuri de dincolo de negura istoriei, s-au perpetuat în conștiința urmașilor, au înaripat brațul și inima celor chemați să apere pământul străbun, să pună acea proverbială «rezistență îndărătnică» tuturor celor ce au încercat să profite de pământurile noastre.

BUREBISTA

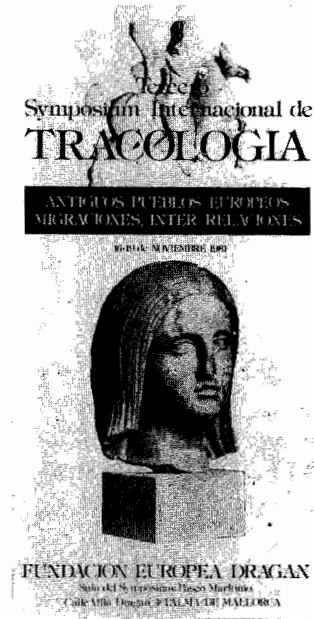
Ioan Gliga

Cel dintâi și cel mai mare
de la Dunăre-mpărat,
Burebista, nume sacru,
Geto-Dacul demn bărbat,
Pisc carpat de-nțelepciune
gândul său mistuitor
Era libertatea țării,
nemurirea-i - scump odor.
Ca un fluviu ce-și adună
apele de prin izvoare
Semințele străbune
le-a unit sub sceptru-i soare.
Insuși învățatul Strabon
prea uimit cu pana-i scrie
Lăudând pe Burebista,
nsecata-i vitejie.
Burebista - astru mândru
înflorind în visu-i propriu,
Astru a rămas prin vreme,
fără să închidă ochiu-i.
Veșnic l-om purta în inimi
pe-mpăratul cel mărit,
Mândri că-i suntem urmașii
pe-acest plai ce l-a iubit...

LA RELIGION THRACE

V.I. GEORGIEV

(suite du numéro précédent)

III. L'INTERPRETATION

On connaît beaucoup de théonymes thraces . Afin de pouvoir élucider jusqu'à un certain degré la nature de la religion des anciens Thraces, il faut que ces noms puissent être interprétés du moins en partie. Leur interprétation est facilité surtout à l'aide des noms cultuels grecs, et partiellement aussi à l'aide des noms cultuels latins, celtiques, germaniques, slaves et indo-iraniens.

Tous les théonymes se sont formés à partir d'appellatifs. Les mots qui ont servi à former des théonymes dans les religions des différentes peuples indo-européens, sont ordinairement d'origine différente. La comparaison des 12 dieux grecs «olympiques» avec les dieux romains, montre nettement que leurs noms ne sont que très rarement génétiquement identiques:

Noms grecs: Zeus-Héra, Poséidon-Déméter, Apollon-Artémide, Arès-Aphrodite, Hermès-Athéna, Hephästos-Hestia; Dionysos a été ajouté plus tard.

Noms latins (selon Ennius): Jupiter-Junon, Neptune-Minerve, Mars-Vénus, Apollon-Diane, Vulcain-Vesta, Mercure-Cérès.

Seulement les noms *Zeús* et *Iu-piter*, *Hestía* et *Vesta* sont apparentés; Apollon est emprunté au grec. Les autres noms grecs et

latins sont d'origine différente. Cela concerne aussi les théonymes thraces et grecs. En fait une religion indo-européenne commune n'a pas existé. Les tribus indo-européennes se sont séparées très tôt, probablement à l'époque du totémisme ou du chamanisme (de l'animisme, du culte des forces de la nature, des animaux et des plantes). Les différents théonymes se sont formés au cours de l'histoire des tribus et des peuples différents, sur la base d'un lexique déjà différencié. Mais l'évolution des idées religieuses s'est déroulée approximativement de la même manière dans la société primitive.

Les théonymes se sont formés surtout dans le domaine des groupes de mots suivants:

1. Lumière, jour, nuit, ciel, terre, soleil, lune, aurore, étoiles.
2. Phénomènes naturels plus importants: tonnerre, éclair, pluie, orage; épanouissement (printannier).
3. Père, mère; défenseur, protecteur; sauveteur; guérisseur.
4. Puissance, force, grandeur, vaillance, témérité, courage.
5. Eclat, rayonnement, beauté, gloire.
6. Epithètes particulières.
7. Dérivés de noms de lieux selon l'endroit du culte.

D'après leur formation les noms cultuels dans les langues indo-européennes peuvent être répartis dans les catégories suivantes:

1. Des mots monothématiques divinisés, par ex.: gr. *Zéus* = skr. *diauh* «ciel, jour», lat. *dies* «jour»; hom. *Eôs* = *ēos* «aurore, étoile du matin»; skr. *Agni* = *agni-* «feu»; lat. *Venus* = *venus* «amour, charme».
2. Des dérivés de mots monothématiques avec l'aide de différents suffixes, surtout des adjectifs substantifiés (*epitheta ornantia*), par ex.: gr. *Keraúnios*, *Ouránios* (*Zéus*).
3. Des *epitheta ornantia* dithématiques qui par leur formation et leur sens sont presque identiques avec les anthroponymes dithématiques, par ex.: *eribremētēs*, *terpikéraunos* (*Zéus*); *leukōlenos* (*Héra*).
4. Des noms ethniques, c'est-à-dire des dérivés du nom de la localité où se trouvait le sanctuaire principal de la divinité, par ex.: *Eleusimá* (*Dēmētēr*), *Olímpios* (*Zéus*).
5. Des théonymes empruntés, par ex.: gr. *Adonis*, *Athēnē*, *Pallás* (*Athēnē*), lat. *Bacchus*.

Dans les inscriptions grecques et latines de Thrace on trouve les épithètes grecques et latines suivantes de divinités, qui aident dans une large mesure à établir l'étymologie de leurs correspondances thraces, à savoir:

kýrios, *kýría*, *despótes*; *regina*, *rector*; *patēr*, *patrios*, *patróios*,

mētēr, mētēr theôn; mégas, mégistos; hýpsistos; ouranios; ischyrós, anikētos, dyníkatos, invictus; victoria; perikallēs, epiphanēs, epiphanéstatos, praestantissimus; hagnós; eulogētos; hósios; mákar, makários; athánatos; sōtēr, sōzōn; eleuthereús; iatrós, iētēr kakôn, dōtēr hygeiēs, akesódynos, aphōsikakē = apōsíkakos; thaum /atourgós/, panto /poi/ós; keraúnios (Zeús); propitius, epēkóos, hîleōs; eucharístos; dikaios; optimus; dōteira zōēs; zygía (Héra); phōphóros; eúkarpos; aglaódōros; aglaomeidēs; poliás (Athēna); proastíos, propylaios; chthónios, katachthónios.

Tout comme les noms cultuels grecs, les noms cultuels thraces consistent eux aussi en théonymes, en épithètes de divinités, qui souvent ne peuvent pas être strictement distinguées des premiers, de noms de héros et de nymphes, c'est-à-dire de divinités secondaires (*di minores*). Mais souvent il n'y a pas de différence essentielle entre un dieu et un héros, et dans les inscriptions grecques de Thraces «le héros» porte souvent aussi le titre de «dieu».

Pour pouvoir donner une étymologie convaincante à un nom propre, il faut avant tout en déterminer par voie combinatoire le sens. Les théonymes peuvent être interprétés avec plus de succès que les anthroponymes et les ethnonymes, parce que les significations des théonymes peuvent être souvent établies. Lorsqu'il s'agit par exemple des épithètes de Zeus, d'Apollon, d'Asclépios, etc., leurs significations peuvent être plus ou moins établies à l'aide des qualités et des attributs que l'on prête à la divinité respective. Voilà pourquoi les étymologies de beaucoup de théonymes tels que par ex.: *Zberthurdos* (Zeus), *Geniakos* (Apollon), *Zym(l)y(z)drenos* (Asclépios), *Sabadios* (Dionysos), *Semélē* (la déesse de la terre), *Asdules* (le dieu-cavalier), *Betespios* (le dieu-cavalier), etc., sont tout à fait sûres.

Voilà un exemple d'application de la méthode combinatoire quant à l'interprétation des théonymes.

La divinité thraco-phrygienne *Sabázios* (Orph. h. 48, Aristoph. Vesp. 9, etc.), *Sabádios* (Artem. 2, 13, etc.) est identifiée à Dionysos-Bacchus, ou plus exactement, ce nom est une des épithètes de Dionysos-Bacchus. Une des plus importantes épithètes de Dionysos-Bacchus est gr. *Eleútheros* (*Eleuthérios, Eleuthēr*) = *eleútheros* «libre», lat. *Liber* = *liber* «libre». D'après cela Grégoire et Bonfante ont établi que le nom *Sabádios* > *Sabázios* (changement *di* > *zi*, qui est caractéristique pour le thrace et le dace) correspond exactement à l'adjectif vieux bulgare *svobodī* «libre» de l'i.-e. *^xswob^hod^hi(y)o-s* (Pokorny 883).

Ce sont les principes fondamentaux en ce qui concerne l'interprétation des noms cultuels thraces. Une bonne étymologie, c'est-à-dire une étymologie *sûre ou très vraisemblable* d'un théonyme doit répondre aux conditions suivantes:

- 1) le nom doit être un mot indo-européen tout à fait ordinaire;
- 2) le sens du nom doit correspondre aux qualités et aux attributs prêtés à la divinité;
- 3) la signification doit avoir de bons parallèles dans la religion grecque ou dans les religions d'autres peuples indo-européens.

Des anthroponymes thraces sont attestés depuis l'Iliade et l'Odyssée, c'est-à-dire depuis la fin de l'époque mycénienne jusqu'au VIe siècle de n. ère inclusivement. Cette longue période de temps peut être divisée en deux: *thrace ancien* (jusqu'aux IVe/IIIe s. av. n. ère) et *thrace récent*, depuis le début de l'époque hellénistique. Les noms propres et les appellatifs thraces mentionnés antérieurement aux IVe/IIIe s. av. n. ère et les théonymes thraces qu'on découvre dans des anthroponymes dithématiques thraces, peuvent être déterminés comme *anciens*.

Pour établir l'essentiel de la religion thrace, très importants sont les véritables théonymes, et non les ethniques qui ne font qu'indiquer l'endroit où la divinité respective a été vénérée. Le suffixe *-ēnos (-anos)* est typique pour les noms ethniques. Mais tout comme le suffixe latin *-ānus*, le suffixe thrace *-ēnos (-anos)* aussi sert à la formation non seulement d'ethniques, mais également d'adjectifs dérivés (possessifs), cfr. lat. *Romānus* «romain; Romain», mais *montānus* «montagneux» de *mons* (gén. *montis*) «montagne».

IV. LE PANTHEON THRACE

L'interprétation des noms et épithètes thraces de divinités permet d'établir que les Thraces *ont eu une religion originale propre, qui au début avait été tout à fait indépendante de la religion grecque*. Ici sont donnés les noms et les épithètes de divinités thraces qui ont une étymologie sûre ou très vraisemblable .

**Zis*, gén. *Dias-*, **Dis*, **Tis*, *Din*, *Zin-* (différences dialectales) «Zeus» avec ses épithètes:

Balēos «(Zeús) *basileús*» (phryg. ?), cfr. phryg. *bal(l)ēn* «roi».

Zber-thourdos «détenteur de la foudre» ou «lanceur de la foudre» «(Zeús) *Keraúnios*», cfr. lit. *žiburýs* «lumière, flambeau» et *tureti* «tenir» ou all. *stürzen* «faire crouler».

Kersoullos «(Zeús) *kelainephēs*», cfr. lit. *kéršas* «avec des taches noires (et blanches)», bulg. *čer* «noir».

Medy-z/is/ «Zeús mégas», cfr. gr. *mégas* et alb. *madh* «grand», voir **Zi-s*.

Papas «*patēr*», *Pappōios* «*patroiōs*» (l'appartenance thrace de ces noms est douteuse).

Syro-terēs «héros dans le combat», cfr. *Soura-* et gr. *dēris*

«lutte, combat, bataille».

Tiltha-zis «Zeùs *hýpsistos*», cfr. lat. (*sub-*)*latus* «sublime» et voir **Zi-s*.

Axí-eros (Samothrace) «*Dēmētēr*» signifie littéralement «la terre effroyable (les Enfers)», cfr. goth. *agis* n. (thème en *es-*) «terreur, peur» et gr. *éra* «terre». L'étymologie n'est pas sûre.

Axío-kersos (Samothrace) «*Háidēs*» signifie littéralement «l'orreur noire», *Axío-kérsa* (Samothrace) f. «*Persephonē*», cfr. (?) goth. *agis* et lit. *kéršas* «avec des taches noires (et blanches)», bulg. *čer* «noir». L'étymologie n'est pas sûre.

Arēs (gr. ?).

Auza- «*Eōs*» de **awso/a-* «aurore, aube, étoile du matin».

Aulou-/Ablou- «propitius, bienveillant, protecteur», cfr. skr. *avi-* «bienveillant», avest. *avaiti* «il prend soin, il aide». C'est probablement la divinité thrace qui correspond à gr. *Apóllon/Aploun*. Voici les épithètes thraces de la divinité empruntée aux Grecs *Apóllōn/Aploun* et qui probablement a supplanté le nom thrace *Aulou-/Ablou-*:

Geni-akos «*apōsí-kakos*» (celui qui chasse, qui repousse le mal), cfr. lit. *genù* (*ginti*) «poursuivre, conduire», skr. *han-ti* «il bat, il tue», gr. *theínō* «battre» de l'i.-e. **g^{wh}en-* et avest. *āko* «méchant, mauvais» de l'i.-e. **ak^wo-*.

Gikentiēnos «celui qui protège, celui qui sauve, *Sōzōn*», cfr. lit. *ginù* (*ginti*) «défendre, protéger».

Estrakeēnos «aux yeux pareils à des étoiles», cfr. gr. *asterómatos* «aux yeux pareils à des étoiles», *ástron* «étoile» et arm. *akn* «œil».

Z-goulamēnos «celui qui console, celui qui rend heureux», cfr. vieux norrois *gōla* «satisfaire, consoler», bulg. *galja* «caresser».

Zelaēnos «*Oinías*», cfr. thrace *zelās* «vin».

Spindeēnos «brillant, rayonnant», cfr. lit. *spindūs* «brillant, luisant».

Tēra-deēnos «qui fait des miracles», cfr. gr. *téras* n. «miracle» et v. bulg. *-dēin z*, bulg. *deen* «actif».

Bális «*Diónyisos*» est probablement une épithète de la divinité thrace *Sabádios*, cfr. (?) gr. *Phallēn*, une épithète de Dionysos.

Bargi-denthēs «celui qui protège (défend) la tribu (les gens)», cfr. v. bulg. *brēgo* (*brěšti*) «prendre soin», russe *beregu* (*bereč*) «garder» de l'i.-e. **b^herg^h-* et lat. *gens* (*gentis*) «tribu», skr. *jantu-* «personne» de l'i.-e. **g^hent-u-*.

Béndis zygía (*Hera*) «celle qui relie, qui unie», cfr. all. *binden* «relier» de l'i.-e. **b^hend^h*.

Bithu- est la divinité de la végétation, de la croissance, de l'accouchement = gr. *phítus* «créateur, parent», cfr. aussi gr. *phítu*

«embryon, rejeton, oeuvre, descendant, enfant, fils» de l'i.-e. **b^hwitu-*.

Blēkourōs = gr. *phlegyrōs* «brûlant, flambant, enflammant» de l'i.-e. **b^hleguro-* probablement une épithète de divinité.

Boūs-batos «Artemis», signifie littéralement **phos-phantos* «claire rayonnante, brillante» de l'i.-e. **b^hos-* et **b^hant-*, cfr. skr. *bhās-* n. «lumière, rayonnement, grandeur» et gr. *phánta* «lampona (brillant)».

Germe-titha, cfr. thrace *germ-* «chaud, brûlant» et skr. *diti-* «éclat, rayonnement», probablement la dénomination thrace de Diane avec son épithète.

Toto-bisia, cfr. gr. *Dotō* «celle qui distribue» et *phýsis* «production, accouchement, nature».

Dala-, *Dalē-* «Flora», cfr. gr. *Thallō*, *Thalía* = *thalía* «fleur, floraison», *Tháleia* de l'i.-e. **d^hal(n)-*.

Derzis de **d^hersi-s*, aussi *Derzelas*, *Darzulas*, cfr. macéd. *Dár-rōn*, nom d'une divinité, de l'i.-e. **d^hrs-on*, *Derzis* et *Derzela* sont probablement des divinités mysiennes.

Dē-, *Da-* (? V^e/IVe s. av. n. ère) = gr. (pél.) *Dē-(mētēr)*, dor. *dâ*, alb. *dhe* «terre».

Dē-loptēs «amant de *Dē-*»: *-loptēs* de l'i.-e. **lub^h-tā-*, cfr. bulg. *ljubjā* «aimer»; voir *Dē-*.

Dula, *Dyla-*, *Doulē-* «orange», cfr. gr. *thýella* «orange», voir *Iamba-doulē(s)*.

*Hébro*s rivière divinisée.

Epta-, *Eptē-*, *Hepta-* = *Hebat* déesse hourrito-hittite, empruntée de l'Asie Mineure du Nord-Ouest.

Zei-biziē(s) «*Di(wi)-wisw-iā*, égal, semblable à Zeus» est probablement une épithète du dieu-cavalier thrace, cfr. gr. arc. *wiswos*, att. *ísos* «égal, semblable».

Zely-, *Zēli-* «*Oínos* (une épithète de Dionysos)», cfr. thrace *zelās*, *zēlas* «vin».

Zimi-, *Ziemi-*, voir *Seméle*.

Zym(l)-y(z)drēnos «dragon des eaux» de l'i.-e. **g^hmyu-* **udrano-*, cfr. v. bulg. *zmii* «dragon» de **g^hmiyu-*, bulg. dial. *zamjā* «serpent» de **g^hmyā*; c'est probablement la correspondance thrace de la divinité grecque Asclépios. Les deux noms suivants sont des épithètes d'Asclépios:

Saldēnos = bulg. *Zlatan* (anthroponyme) de l'i.-e. **g^holt-āno-s* (mais *Saldēnos* peut être un nom ethnique d'un nom de lieu hypothétique *Saldē*).

Spintho-pyrēnos «qui appartient au feu sacré», cfr. v. bulg. *svētū* «sacré» et gr. *pýr* «feu».

Iamba-doulē(s) «orange (accompagné de pluie)», cfr. skr.

ambhas- «eau», arm. *amb* «nuage», voir aussi *Dula-*.

Ma-, *Mē-* «*mâ: mēter* (*theôn*, déesse-mère)».

Ma-mouzēnē «mater montana», de *Ma-* et *-mouzēnē* de l'i.-e.

**mnti-ānā* «montana».

Mezēn «(dieu-)cavalier» (Georgiev 1978: 10-12).

Méstos, *Néstos*, rivière divinisée.

Myndry/to ?/, cfr. v. bulg. *mōdrŭ*, bulg. *mădăr* «sage», roum. (dace) *mîndru* «orgueilleux; beau».

Pleístōros «(Zeùs) mégistos (le plus grand)», cfr. gr. *pleístos* «le plus grand».

Raiskou-tourmē(s) «course rapide» est probablement un nom ou une épithète du dieu-cavalier, voir *Raskou-* et *Tourmē*.

Raskou-, *Rēskou-* = all. *rasch* «rapide», cfr. gr. *Hermēs thoós*, *ōkys* «rapide», probablement un nom ou une épithète du dieu-cavalier thrace.

Romē-, *Roimē-* = *Rymē-*, cfr. gr. *rhōmē* «puissance, force» et *rhŷma* «protection».

Rincaleus (*dominus, deus magnus*) = gr. *rhimphaléos* «rapide» de l'i.-e. *(w)*reng^{wh}-aleo*, probablement un nom ou une épithète du dieu-cavalier thrace.

Sabádios, *Sabázios* «Dionysos, lat. *Liber* (= *liber* «libre»)» = v. bulg. *svobodŭ* «libre» de l'i.-e. **swob^hod^hio-s*.

Semélē = v. bulg. *zemlja*, bulg. *zemja* «terre» de i.-e. **g^hemya*; voir *Zimi-*, *Ziemi-* sans l'l épenthétique (forme dialectale ou tardive).

Soura- «*Hērōs*» = skr. *śūra-* «héros, brave, guerrier».

Titŷs = skr. *diti-* f. «brillant, rayonnement».

Tōtŷs = gr. *Dotŷs* «celle qui distribue».

Tourmē «coureuse, messagère» et *Tidite/ne ?/* (dat.), des épithètes d'Héra, cfr. gr. *Drómios* (*Hermēs*) et *tithēnē*, *tithē* «nourrice».

Noms et épithètes du dieu-cavalier thrace:

Asdoulē(s) «cavalier», cfr. bulg. *jazdja* «monter à cheval».

Baski-dithia(s) «*epēkoos* (celui qui écoute attentivement)», cfr. gr. *phaskō* «parler» et skr. *dhiti-* «conception, perception».

Bet-esprios, *Ouet-esprios* signifie littéralement «Ant-ippos, lui même (est) cheval», cfr. alb. *vetë* «autós» et avest. *aspa-* «cheval». Ce nom est probablement mysien.

Bē-markos «*eph-íppios*» («à cheval»), cfr. v. h. a. *bi-* «auprès de, sur» et irl. *marc* «cheval». La lecture n'est pas sûre.

Bíst(y)ras = v. bulg. *bystrŭ* «rapide» est une épithète du dieu-cavalier thrace.

Ebis-tithia de l'i.-e. **aywes-diti-* «*aei-phanēs* (éternellement rayonnant)», voir *Titŷs*.

Zama-z/is/ signifie littéralement «lui-même (est) Zeus», cfr. skr. *sama-* «égal, lui-même» de l'i.-e. **somo-*, v. bulg. *sam* «lui-même» de l'i.-e. **sōmo-*; c'est probablement une épithète du dieu-cavalier thrace; pour la formation cfr. bulg. *samo-diva* «espèce de nymphe».

Kara-basmos, Kara-ba(s)zmos signifie littéralement «génie de la montagne (sylvestre)», cfr. v. bulg. *gora* «montagne» de l'i.-e. **g^wora* et gr. *phásma* «spectre, génie».

Māni-mazos signifie littéralement «le bon étalon» (mysien ?), cfr. lat. *mani-s* «bon» et roum. (dace) *mînz* «étalon».

Mezēn «cavalier», cfr. messap. *Menzana*, alb. *mëz* = roum. (dace) *mînz* «étalon» (Georgiev 1978: 10-12).

Ouet-espios, voir *Bet-espios* (mysien).

Out-aspios «*eph-íppios*, à cheval», cfr. gr. dial. *y-* «sur» = goth. *ut-* «dehors» et avest. *aspa-* «cheval» (mysien).

Perkos, Perk-ōn(is ?) «chêne» ou «orange, éclair» (mysien ?), cfr. lat. *quercūs* «chêne» et v. lit. *perkunas* «dieu de l'orage (du tonnerre), éclair».

Seinou-laziē(s) «exterminateur du mal», cfr. skr. *ksinóti* «il extermine, il détruit» et bulg. *loš* «méchant» de l'i.-e. **l ə syo-s*.

Souitoulēnos, Souēt/oulēnos/ = bulg. *Svetlan* (anthroponyme) de l'i.-e. **k'woytul-āno-s*, étr. *Sethlan* «Volcanus»; (ou un ethnique?).

Soure-gethēs «coup héroïque» (ou «celui qui tue des héros»), cfr. *soura-* «héros» et avest. *janti-* «frapper, coup» de l'i.-e. **g^when-ti-*.

Stourouleos «*mégas*, grand» (mysien?), cfr. ossète *stur*, v. suéd. *stūr* «grand».

V. L'INFLUENCE RECIPROQUE DES RELIGIONS THRACE ET GRECQUE

La religion des Thraces a été exposée jusqu'ici principalement d'après les informations très pauvres des auteurs anciens grecs et romains. Selon Hérodote, les Thraces n'auraient vénéré que les dieux Arès, Dionysos et Artémide et leurs rois auraient vénéré surtout Hermès. D'après cette information, beaucoup de chercheurs modernes considèrent les trois divinités mentionnées - Arès, Dionysos et Artémide - comme thraces. Mais il est très vraisemblable que Hérodote ait employé ces noms comme des homologues grecs des noms de divinités thraces.

D'ailleurs, l'origine thrace des noms *Diōnyos* et *Artemis* n'est pas vraisemblable. Ces noms n'apparaissent pas dans des anthroponymes dithématiques thraces. D'autre part, ces noms n'ont

pas d'étymologie du point de vue de la langue thrace. En outre, le nom thrace du dieu qui correspond au dieu grec *Diónysos* est *Sabádios* ou *Sabázios* et Hésychius nous informe que le nom thrace de la déesse *Artemis* a été *Bouśbatos*.

Ce n'est que le nom d'Arès qui peut être considéré comme thrace. Il apparaît dans des anthroponymes dithématiques thraces, cfr. *Arē-pyros* «fils d'Arès» (et *Arei-balos*), et peut être expliqué du point de vue étymologique par la langue thrace.

Une déesse qui est entrée dans le panthéon grec depuis des temps anciens est *Semélē*, dont le nom apparaît déjà chez Homère. Comme l'a prouvé l'éminent linguiste viennois P. Kretschmer, ce nom est d'origine thrace (ou phrygienne). C'est une déesse de la terre: son nom est apparenté au mot vieux bulgare *zemlja* «terre» et au mot phrygien *zemelōs*, dat. instr. «terriens».

Orpheus qui est entré très tôt dans la mythologie grecque est d'origine thrace.

Sabádios/Sabázios, le Dionysos thrace, a été vénéré en Grèce depuis l'époque classique.

Béndis (ou *Mendis*) est une déesse thrace qui a été vénérée en Grèce depuis l'époque classique: Ce nom a pénétré profondément dans la religion grecque: il est employé comme premier membre d'anthroponymes dithématiques grecs, cfr. *Bendidōros*, *Bendidōra*, *Bendiphánēs*.

Quelques exclamations cultuelles thraces sont acceptées par les Grecs, par exemple, *euai Sabai* ou *Saboî*, cris des Bacchantes. *Sabai* (*Saboî*) est une dénomination hypocoristique du dieu thrace *Sabázios*. L'exclamation cultuelle *euai* ou *euoi* provient très vraisemblablement de **yewoys* ou **yewoyt* 2ème ou 3ème personne singulier de l'optatif indo-européen qui signifie «que tu aide (garde, protège)!» ou «qu'il aide, qu'il garde (protège)!» resp. «qu'il soit en aide!» (Georgiev 1977: 227-228).

D'origine thrace est très vraisemblablement de même l'exclamation cultuelle *iē*, le cri de joie en l'honneur d'Apollon, qui provient probablement avec contraction de **yewe* 2ème personne singulier de l'impératif indo-européen qui signifie «aide (garde, protège)!» (Georgiev 1977: 113 et 226).

La croissante influence grecque en Thrace a mené graduellement à la disparition de la religion thrace, les noms de divinités grecques ayant remplacé dans une large mesure les théonymes thraces.

A l'époque hellénistique récente, et surtout à l'époque romaine, les noms thraces **Zis* (gén. *Dias-*) et *Aulou-/Ablou-* ont été complètement remplacés par les noms grecs *Zeús* (gén. *Diós*) et *Apóllōn/Aploun*.

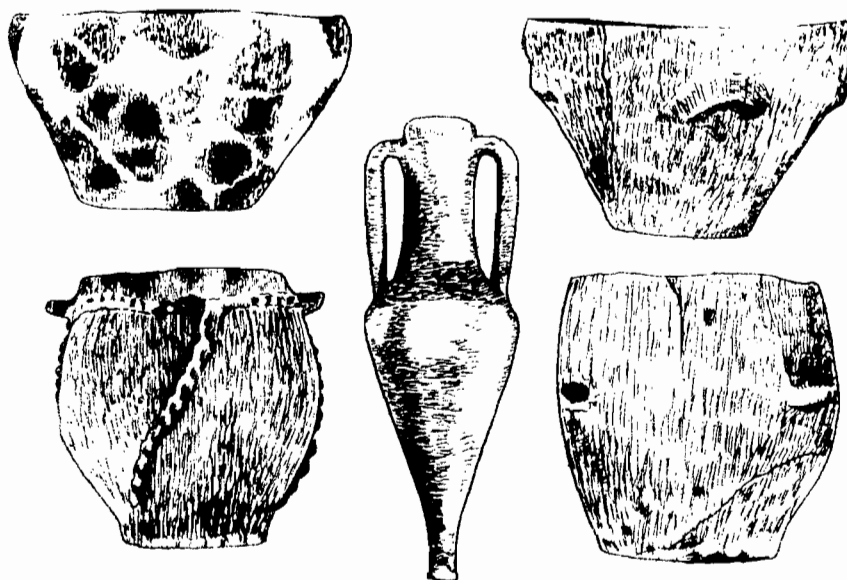
Le nom thrace *Zym(l)y(z)drēnos* a été remplacé par le théonyme grec *Asklepiós*; la dénomination thrace a été conservée comme une épithète du dieu grec.

Diónysos n'a pas pu complètement remplacer le nom thrace *Sabádios/Sabázios*. Ce dernier a été partiellement conservé, surtout en Thrace occidentale, où l'influence grecque a été moins forte. Il apparaît souvent sous la forme de *Sebázios*, avec *e* sous l'influence du verbe grec *sébo* «vénérer».

Le dieu-cavalier thrace qui n'avait pas de correspondance dans le panthéon grec a été conservé avec de nombreuses dénominations locales où il recevait souvent le titre grec *hērōs*. Le mot grec *hērōs* «maître, héros» a, paraît-il, remplacé le nom thrace *soura-* = skr. *śūra* «héros, guerrier». Les épithètes du dieu-cavalier *Bēmarkos* ou *Outáspios* ont été remplacées en partie par l'épithète gr. *epipios* = *ephíppios* «à cheval».

Le nom ou l'épithète thrace de divinité *Geniakos* «*apōsí-kakos*» a été hellénisé comme *genikós* «familial, appartenant à la famille».

A la même époque ont disparu beaucoup de théonymes anciens tels que *Auzu-* «Aurora», *Dala/ē- Dula/e-*, *Epta/e-*, etc.

Originea cuvântului «prunc»

George Vaida

Considerat de cei mai mulți, de certă origine dacică, pentru motivul că nici un alt cuvânt, cu aceeași valoare semantică, nu-i seamănă în altă limbă, termenul *prunc* a făcut să curgă multă cerneală, fără să-și dezvăluie taina.

Cu o admirabilă răbdare, în lucrarea sa *Etnogeneza Românilor*, prof. univ. Ion I. Russu a cules majoritatea etimologiilor propuse, le-a analizat cu competență, dar - și cu discernământ - le-a respins pe toate.

Tentat de asemănarea dacicului *-porus* (cf. *Mucaporus* -fiul lui Muca), am opinat odată pentru derivarea lui *prunc* din acest dacism atestat, făcând apropierea și cu norvegianul - dintr-un probabil substrat cimero-cimbric - *pur ung* - (de vârstă foarte fragedă), dar nu am putut verifica dacă *pur* nu este cumva efectul unei influențe franceze, a unui *pur* (curat, neîntinat, imaculat). Am încercat și varianta unei etimologii slave: ucr. *praunuk* și rus. *prav-nuk* - ambele cu semnificația de «strănepot», dar am renunțat, gândind că un strănepot continuă să poarte această denumire și ca adolescent. Am ajuns la un moment dat la concluzia că la originea acestor nereușite stă ambiția tuturor de a căuta rădăcina cuvântului într-un termen străin care să înceapă neapărat cu consoanele «pr», remarcând, de pildă, că un dacic *brouk* a pătruns în Scandinavia - printr-o filieră cimbrică - devenind *frosk*, sau, pe aceeași cale, *ploscă* există și în Norvegia, sub forma de *flosk* (butelie, sticlă).

Am mai considerat că *pruncul* - în calitate de *copil sugar* - trebuie căutat «în mediul său natural», adică...în brațe, dar

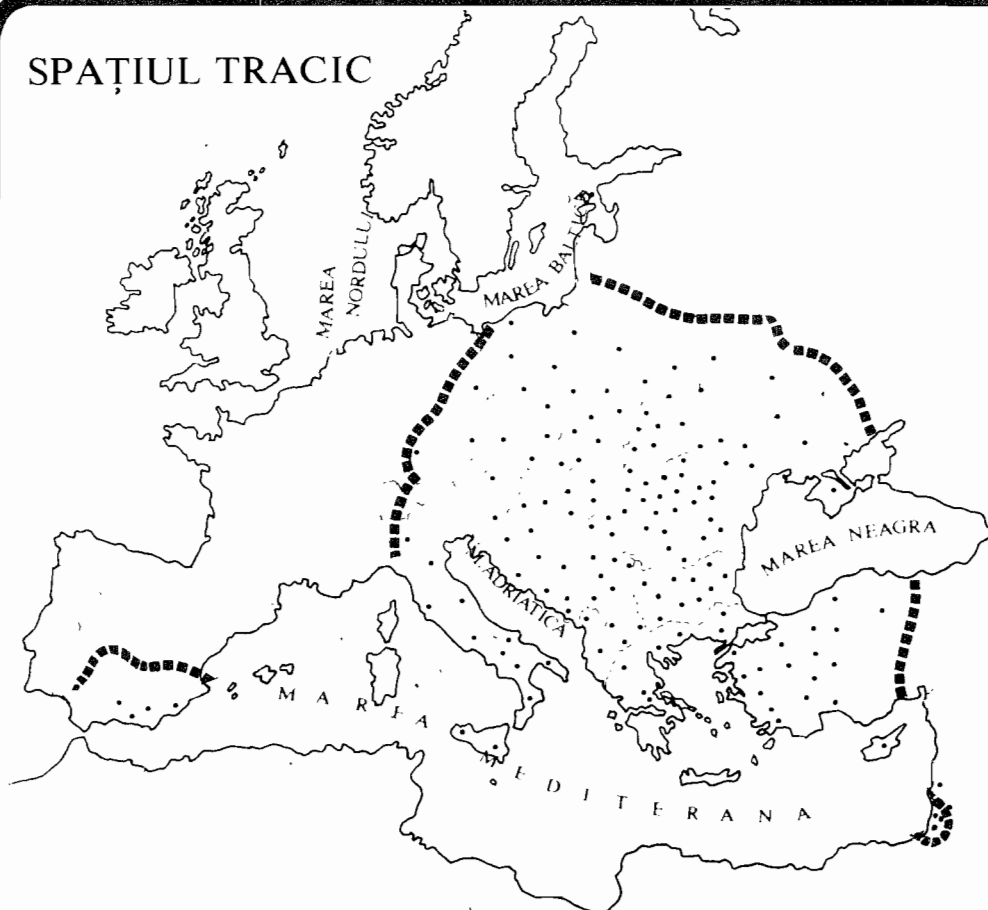
în «brațe dacice», căci «*braț*» este de certă origine latină. După părerea mea, *prunc* este rămășița unei sintagme care a devenit eliptică, și ea însemna «copil de ținut în brațe». Pornind de la aceste premise, am considerat că rezultatul *brâncă* reprezintă sinonimul dacic pentru latinescul *braț*. Desigur nu este exclus ca în protoromână *prunc* să fi îmbrăcat forma *brânc* sau *brunc*, dar admisibilitatea nu poate primi investitura de certitudine, numai în temeiul acestor argumente de aparent aspect sentimental; pentru sprijinirea acestei aserțiuni, ar fi fost necesară existența unui termen în legătură cu noțiunea de *copil sugar*, fie în albaneză, fie într-o limbă celtică, acestea din urmă fiind strâns înrudite cu limbile tracice și deci - prin dacică - și cu limba română.

Cu ajutorul dicționarului Walde, am verificat termenii vizați din limbile cimbrică, goidelo-scoțiană, bretonă și irlandeză, dar fără succes. M-am oprit totuși la cuvântul irlandez *bung*, încercând să-i aplic tratamentul rotacizării, însă - desigur - rezultatul a fost cu totul sub așteptări. Dar *bung* are un sinonim rar utilizat, tot cu sensul de *copil sugar*, anume *bronc*.

Dicționarul irlandez-englez îl traduce clar *infant*, care în engleză înseamnă *copil sugar*, ceea ce confirmă că itinerarul parcurs prin *brâncă* și *brânc-brunc* nu a reprezentat o cale greșită.

Am remarcat că românescul *brâncă* este înrudit cu vechi-germanul *Pranke*, prin care se explică atât forma *prunc* cu «p», cât și originea nordică a ramurii tracice, din care a luat naștere limba geto-dacică.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

Al. Dobre: Cei mai viteji și cei mai drepti
dintre Traci

1

Ion Gliga: Burebista

4

Vi. Georgiev: La religion thrace

5

George Vaida: Originea cuvântului «prunc»

15

NOI TRACII

Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)